

HISTORIA I KULTURA
ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

FUNDACJA „DZIEDZICTWO”

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

TOM III

GMINA POSTOMINO

Redakcja:
WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI
JAN SROKA

SŁAWNO 2004

ABSTRACT: Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka (eds), *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. 3: *Gmina Postomino* [History and Culture of the Sławno region, vol. 3: Postomino Community]. Fundacja „Dziedzictwo”, Sławno 2004. pp. 299, fig. 59, colour tabl. 52. ISBN 83-919236-3-0. Polish text with German summaries.

This is an edition of study of aspects of history and culture of the Postomino region [Pomerania, Poland]. These papers refer to history of the region which is virtually unknown for most of Polish current citizens. It hard to build a society without roots and without history. People who have lived here for over 50 years do not understand the cultural landscape which has been created and constructed for centuries. The aim of the collection of paper is to bring the history nearer. The knowledge about the past of the region will allow to understand the landscape and protect it as well as create a new social approach to the future.

Recenzent: prof. dr hab. Józef Lindmajer

© Copyright by Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka 2004
© Copyright by authors

Na okładce akwarela Günthera Machemehla *Pola w pobliżu Łącka z 1941 roku*

Publikacja dofinansowana przez Urząd Gminy w Postominie

Tłumaczenia na język niemiecki: *Brygida Jerzewska*

Redaktor: *Katarzyna Muzia*
Skład i łamanie: *Eugeniusz Strykowski*

Publikację wydano przy finansowym wsparciu Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej w Warszawie ze środków Republiki Federalnej Niemiec

Die Publikation ist mit finanzieller Unterstützung der Stiftung für Deutsch-Polnische Zusammenarbeit in Warszawa aus Mitteln der Bundesrepublik Deutschland herausgegeben worden

Wydawca/Herausgeber: Fundacja „Dziedzictwo”, 76-100 Sławno, ul. A. Cieszkowskiego 2
Wydawnictwo „Margraf”, 76-100 Sławno, ul. A. Cieszkowskiego 12d

ISBN 83-919236-3-0

Druk/Druck: Boxpol, 76-200 Słupsk, ul. Wiejska 24

Spis treści

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI (Poznań), JAN SROKA (Sławno): Małych ojczyzn czar – budowanie tożsamości kulturowej Ziemi Sławieńskiej . . .	7
ZBIGNIEW GALEK (Postomino): Dziś i jutro Ziemi Postomińskiej	15
WACŁAW FLOREK (Słupsk): Krajobraz gminy Postomino jako wynik ewolucji środowiska	21
IGNACY SKRZYPEK (Koszalin): Z najdawniejszych dziejów gminy Postomino	35
MIROSLAW CIESIELSKI (Berlin), PIOTR WAWRZYNIAK (Poznań): Rozwój osadnictwa w rejonie wsi Dzierżecin, pow. sławieński, w późnym okresie przedrzymskim, w okresie wpływów rzymskich i wędrówek ludów	75
ANDRZEJ CHLUDZIŃSKI (Dygowo): Nazwy miejscowe gminy Postomino .	91
SYLWIA WESOŁOWSKA (Szczecin): Z dziejów szkolnictwa na Ziemi Postomińskiej	119
SEBASTIAN DEREN (Sławno): Legenda Hansa Lange	135
ELŻBIETA SZALEWSKA (Słupsk): Siedziby dworskie i architektura pałaców Ziemi Postomińskiej	143
ZBIGNIEW SOBISZ (Słupsk), ZBIGNIEW CELKA (Poznań): Parki dworskie gminy Postomino	165
EWA GWIAZDOWSKA (Szczecin): Czar wakacji i smak codzienności – gmina Postomino w ikonografii	177
GERHARD WIETEK (Hamburg): Karl Schmidt-Rottluff in Jershöft (1920–1931)	209
ZBIGNIEW MIELCZARSKI (Sławno): Dzieje poligonu w Wicku Morskim . . .	219
ELŻBIETA RASZEJA (Poznań): Krajobraz kulturowy wsi Staniewice i Nosalin	233
RADOSŁAW BAREK (Poznań): Budownictwo ryglowe na Pomorzu – tradycja i współczesność. Realizacja projektu edukacyjnego w Łacku	251

KONSTANTY KONTOWSKI (Darłowo): Postomińskie cmentarze	259
ELŻBIETA FLOREK (Słupsk): Zagospodarowanie turystyczne gminy Postomino na tle walorów przyrodniczo-krajobrazowych i kul- turowych	273
Indeks osób	287
Indeks rzeczowy i nazw geograficznych	292
Lista adresowa autorów	297

Legenda Hansa Lange

SEBASTIAN DEREN (Sławno)

1. Wprowadzenie - legenda

Legendarna postać Hansa Lange, mieszkańca wsi Łącko (Lanzig), związana jest nierozdzielnie z jego domem położonym we wspomnianej wsi (ryc. 1). Wygląd domu opisuje Erich Stielow (1986: 499) we wstępie do opowieści o Hansie Lange:

Malowniczo schowany za murem z ogromnego kamienia, pośrodku kwitnącego ogrodu, zacieniony pełnią drzew, niski, pokryty strzechą wiejski dom we wsi Łącko przypomina wędrowcowi odległe czasy (tłum. SD).

Te wspomniane odległe czasy, to według legendy okres panowania księcia Eryka II, który po kłótni ze swoją małżonką księżną Sofią, siostrzenicą króla Eryka, przebywał na Przedpomorzu (Vorpommern), ona natomiast wraz ze swoimi synami – Kazimierzem i Bogusławem – zamieszkiwała darłowski zamek. Uwikłana w związek z Hansem Massowem nie poświęcała zbyt wiele czasu wychowaniu swoich synów. Obaj książęcy synowie uczęszczali do szkoły z pozostałymi dziećmi mieszczan. Ich wygląd pozostawiał wiele do życzenia – podarte i brudne ubrania, zniszczone buty, potargane włosy. Zaniebane dzieci często chodziły głodne. Wierni mieszczanie miasta Darłowa pomagali synom Eryka do czasu, gdy byli mali. W późniejszym okresie, gdy dawało o sobie znać ich złe wychowanie, a raczej jego brak, pomoc ze strony mieszczan ustala. Złe zachowanie książęcych synów, ich częste bijatyki doprowadziły do wzbudzenia niechęci mieszkańców Darłowa do Bogusława i Kazimierza.

Ryc. 1. Dom Hansa Lange w Łącku, rysunek tuszem Richarda Zenke (według Rosenowa 1921: 42)

W ówczesnych czasach we wsi Łącko mieszkał wcześniej wspomniany bogaty chłop Hans Lange, który bywał często w Darłowie, gdzie miał sposobność przyglądać się losom książęcych synów. Szczególną uwagę poświęcał Bogusławowi, po którego zachowaniu widać było książęcą krew. Pewnego dnia zaczepił go, pytając o przyczynę złego stanu odzienia i zwracając uwagę na zachowanie niegodne księcia. Oczywiście odpowiedź ze strony młodego księcia była drwiąca. Nie reagując na nią, prowadził rozmowę dalej, w której zwrócił uwagę na pochodzenie Bogusława i zaoferował swoją pomoc jako chłop swojemu panu. Bogusław poprosił o rozmowę z matką, która wyraziła zgodę na opiekę Hansa Lange nad księciem Bogusławem. Tak oto rozpoczęła się pomoc chłopu. Młody książę otrzymał nowe ubranie. Książę zaczął się trzymać z dala od swoich dotychczasowych kompanów i tym samym nabrał szacunku u mieszczan Darłowa.

Gdy do zamku dotarła wiadomość o śmierci księcia Eryka, matka z obawy przed zemstą ze strony swoich synów za złe traktowa-

nie, podjęła próbę zamordowania ich obu. Młodszego Kazimierza otruła. To samo zaplanowała wobec księcia Bogusława. Ten jednak ostrzeżony przez nadwornego błazna, rzucił zatruty chleb psu, który po jego zjedzeniu zdechł.

Młody książę uciekł z zamku i udał się po pomoc do Hansa Lange, który ubrał go w strój rycerski i pomógł zwołać okoliczną szlachtę. Na jej czele udał się Bogusław do Darłowa, aby przejąć należną mu władzę. Matka w obawie przed synem uciekła z klejnotami i Massowem do Gdańska. Bogusław wstąpił na tron książęcy i obrał jako dziesiąty z rodu imię Bogusław X.

Już jako książę Bogusław X z wdzięczności zaoferował Hansowi Lange wielkie zaszczyty, ale on prosił tylko o zwolnienie z wszelkich opłat i podatków. Jak mówi legenda, jeszcze nie raz korzystał książę z rad mądrego chłopca Hansa Lange.

W takiej postaci legenda przetrwała i jest opowiadana do dziś. Nabrała ona szczególnego znaczenia po śmierci Bogusława X, gdy została popularyzowana przez Thomasa Kantzowa.

2. Dramat historyczny i inspiracja legendą

Popularność legendy sprawiła, że na jej podstawie w roku 1865 Paul Heyse napisał sztukę pod tytułem *Hans Lange* (Raff 1911). Zachwycony wspaniałą postacią wiernego sługi, który uratował młodego księcia i pomógł w pozbawieniu władzy księżnej Zofii – marionetki w rękach rzekomego kochanka Massowa. W dramacie tym jego autor przedstawił dodatkowe szczegóły z życia młodego księcia Bogusława, zachowując jednak główną ideę zawartą w legendzie.

Legenda przez lata traktowana była jako przekaz historyczny, chociażby z tego powodu, że zawierała faktyczne elementy z życia Bogusława X. Niestety, nie wszystkie te elementy były przedstawione w prawidłowym świetle. Ponieważ nie istnieje zbyt wiele przekazów z życia młodego księcia, a ponadto książę nie przebywa przez kilka lat na darłowskim dworze, nadaje się ten okres jego życia do własnej legendarnej interpretacji.

Wiadomym jest, że Bogusław nie żył w najlepszych stosunkach ze swoją matką Zofią (Zickermann 1986: 503), co było świetnym motywem do naiwnego rozbudowywania legendy na płaszczyźnie: zła matka i pokrzywdzeni synowie. Fakt sprawowania sprawiedliwej władzy, która nie pozwala na wyzyskiwanie chłopów, jest oka-

zją do tworzenia legendy o księciu wdzięcznym chłopom za możliwość obalenia swojej matki i jej kochanka Massowa.

Dramat Paula Heyse'a zawiera jednak odstępstwa od przekazywanej legendy. Nie ma tam miejsca na rzekomą rozmowę Hansa Lange z młodym księciem, w której Lange proponuje księciu pomoc. W dramacie fakt poznania się obu postaci przedstawiony jest jako spisek ze strony Massowa, który chce się pozbyć rywala po śmierci księcia Eryka, wysyłając go do chłopów, by ten wychowywany przez chłopów i wśród chłopów, nie cieszył się autorytetem wśród szlachty i nie był w stanie sprawować książęcej władzy. Plan Massowa został przejrany przez Hansa Lange i wychował on młodego Bogusława na godnego następcę tronu książęcego, któremu z pomocą chłopów i szlachty udaje się obalić księżnę Zofię i jej kochanka.

Tyle mówi dramat historyczny Paula Heyse'a w odniesieniu do legendy.

3. Legenda w kontekście ustaleń historyków

Fakty historyczne przemawiają jednak na niekorzyść legendy i dramatu o postaci Hansa Lange, któremu książę Bogusław zawdzięcza książęcy tron i winien jest wdzięczność chłopom ze wsi Łącko i szacunek wszystkim chłopom, który przejawia się w szczególnej trosce o ich stan finansów. Legenda o Hansie Lange jest zbiorem motywów z życia Bogusława X, które uległy swobodnej interpretacji, a z biegiem czasu i w wyniku zakłóceń w przekazie ustnym wzbogaciła się o nowe, sprzeczne z faktami historycznymi elementy. Z całą pewnością niektóre wątki legendy powstały w wyniku społecznego zapotrzebowania i nie do końca są przypadkowym zniekształceniem przekazu.

Przyjrzyjmy się kilku elementom tej historii w kontekście aktualnych ustaleń historyków (por. np. Lindmajer *et all* 1986). A zatem, sprawa zaniechania dzieci przez księżnę Zofię. Księżna Zofia, matka młodego księcia jako kobieta zaniebująca swoje dzieci i chcąc ich śmierci nie znalazłaby miejsca u boku syna w roku 1474 podczas jego wstąpienia na tron i przyjęcia hołdu miast pomorskich (Zickermann 1986: 503).

Do faktycznego sporu pomiędzy matką i synem dochodzi dopiero wiele lat później i to na tle spadku. Spór ten jednak ulega zatarciu w wyniku uległości księcia Bogusława X wobec swojej matki (Zickermann 1986: 503).

Kolejny aspekt to kwestia obecności księżnej Zofii na zamku w Darłowie. Jej pobyt tam nie był spowodowany kłótnią z mężem i rozpadem ich związku, lecz wojną. Książę Eryk w obawie o swoją rodzinę wysłał małżonkę wraz z dziećmi do Darłowa, by tam spokojnie przeczekali wojnę w 1464 roku (Zickermann 1986: 503). Gdyby związek z Hansem Massowem był tak mocny, a nienawiść do księcia tak wielka, jak opisana w legendzie i przedstawiona w dramacie, to księżna Zofia nie udałaby się na dwór polski z prośbą o pomoc dla męża w wojnie z Brandenburgią (Zickermann 1986: 503). Zabiegi księżnej doprowadziły do spotkania w Bydgoszczy Eryka II z polskim królem Kazimierzem Jagiellończykiem, w wyniku którego doszło do uregulowania stosunków z Polską.

Czasu rzekomego pobytu młodego Bogusława u Hansa Lange nie można przyporządkować w żaden sposób do życiorysu księcia. Według podania okres przebywania u chłopca przypadałby pomiędzy 14. a 20. rokiem życia. Wiadomo, że Bogusław w roku 1466 w wieku lat 12 został wysłany na dwór polski, i nie – jak mówi dramat, by pozbawić go możliwości wpływu na plany matki i jej kochanka Massowa, lecz w celu kształcenia (Zickermann 1986: 503).

Objęcie tronu książęcego przez Bogusława przypada na 20. rok jego życia. Na podstawie opracowania Martina Wehrmanna (1901) *Die Herzogin Sophia von Pommern und ihr Sohn Bogislaw X* wiadomo, że czas kształcenia młodego księcia Bogusława to okres kształcenia synów polskiego króla Kazimierza Jagiellończyka, który oddał ich w roku 1467 pod opiekę Jana Długosza.

Prawdopodobnie książę Bogusław towarzyszył synom królewskim. Mimo że fakt ten nie jest nigdzie odnotowany, to jednak wiele pozwala nam przypuszczać, że korzystał on również z nauk Jana Długosza. Czas pobytu młodego księcia Bogusława na polskim dworze to czas kształcenia synów Kazimierza u Jana Długosza. Martin Wehrmann (1901) rozwiązał tym samym zagadkę Hansa Lange, tłumacząc imię i nazwisko znanego uczonego i kronikarza na język niemiecki – Hans = Jan, Lange = długi = Długosz.

4. Podsumowanie

Przedstawione fakty nie pozostawiają wątpliwości, że pobyt Bogusława u Hansa Lange we wsi Łącko, jak i też jego wpływ na dalsze losy i ukształtowanie osobowości młodego księcia są tylko

legendą. Jednak w historii Pomorza legenda odegrała istotną rolę, skoro oparto na niej dzieła literackie, takie jak wcześniej wymieniony dramat historyczny Paula Heyse'a czy też wiersze Hansa Hoffmanna lub Johannesesa Höffnera (Zickermann 1986: 502).

Nie bez znaczenia jest też fakt, że legenda o Hansie Lange znalazła swoje miejsce w podręcznikach szkolnych, a wspomniany dramat był często grywany. Między innymi wystawiono go podczas związanej z zasługami Karla Rosenowa uroczystości w Darłowie, która odbyła się w darłowskiej hali sportowej 17 I 1933 roku.

Legenda o Hansie Lange wpisała się zatem na stałe w krajobraz kulturowy Darłowa i wsi Łącko i nikomu nie przeszkadza fakt, że postać taka nie istniała, a wydarzenia przedstawione w legendzie odbiegają od rzeczywistości historycznej.

Bibliografia

- LINDMAJER J., MACHURA T., SPORS J., WACHOWIAK B. 1986. *Dzieje Słupska*, Słupsk: Polskie Towarzystwo Historyczne.
- RAFF H. 1911. *Paul Heyse*, Bielefeld: Velhagen & Klasing.
- ROSENOW K. 1921. *Sagen des Kreises Schlawe*, Rügenwalde: Verlag von Albert Mewes.
- STIELOW E. 1986. Hans Lange, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, t. 1 M. Vollack (red.). Husum: Die Städte u. Landgemeinden von Manfred Vollack, 499–501 [przedruk z *Unser Pommerland*, 1924, 9(4/5) – Sonderheft Rügenwalde, Stadt u. Amt): 147–150].
- WEHRMANN M. 1901. Die Herzogin Sophia von Pommern und ihr Sohn Bogislaw X, *Baltische Studien*, Neue Folge 5: 131–175.
- ZICKERMANN F. 1986. Hat Hans Lange wirklich gelebt?, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, t. 1, M. Vollack (red.). Husum: Die Städte u. Landgemeinden von Manfred Vollack, 502–503 [przedruk z *Unser Pommernland* 1964, 2(1): 31–33].

Legende vom treuen Bauern Hans Lange

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Legende vom Bauern Hans Lange ist fest mit dem Dorf Lanzig verbunden. Jahrhunderte hindurch wurde sie erzählt, ohne an den historischen Wert der Überlieferung zu denken. Nur wenige Menschen haben sich

über Fakten aus dem Leben des pommerschen Herzogs Boguslaw X. Gedanken gemacht, so dass immer mehr neue Einzelheiten dazu gedichtet wurden. Paul Heyse hat sogar ein Drama „Hans Lange“ geschrieben in dem er die Verdienste des Bauern Hans Lange darstellt.

Die Legende hat im landschaftlichen Kulturkreis einen festen Platz erhalten, vor allem in der Stadt Rügenwalde und dem Ort Lanzig. Am Haus des Bauern Hans Lange wurde eine eiserne Tafel mit einem Vers angebracht. Jahrhundertlang mussten Schulkinder den Vers auswendig lernen. Heute machen die ehemaligen Pommern Ausflüge nach Lanzig, um das Haus des herzoglichen Lebensretters zu besuchen. Nur wenige Menschen denken über die Richtigkeit solcher Erzählungen nach, und nur wenige machen sich Gedanken über das Leben des jungen Fürsten am polnischen Hofe. Hier lehrte Jan Dlugosz (üb. Hans Lange) die Söhne des polnischen Königs Kazimierz Jagellone, und vielleicht war er auch der Lehrer des jungen Boguslaws. Historische Fakten aus dem Leben des pommerschen Herzogs deuten darauf hin, ebenso die Art und Weise seiner Regierungsführung.

Alles weist daraufhin, dass der Aufenthalt Boguslaws beim Bauern Hans Lange in Lanzig, so wie auch dessen Einfluss auf das weitere Leben des Herzogs und der Bildung seiner Persönlichkeit, eine Legende ist, die trotzdem eine wesentliche Rolle in der Geschichte Pommerns gespielt hat.